

Evaluation of the most commonly used medicinal plants purchased from the traditional markets of Semnan city, in order to identify plants that need protection

Atefe Amirahmadi^{1✉} | Fahimeh Ghamari²

1. Corresponding Author, Assistant Professor of Plant Systematics, Department of Plant Sciences, Faculty of Science, Damghan University, Damghan, Iran. E-mail: a.amirahmadi@du.ac.ir

2. PhD. student of plant systematics, Department of Biology, Faculty of Science, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: fahimeghamari9797@gmail.com

Article Info	Abstract
Article type Research Article	<p>Today, due to the growing interest of people in medicinal plants, the information about these plants is increasing. Medicinal plant sellers are people who are directly in contact with medicinal plants and with knowledgeable and uninformed people in the field of medicinal plants. Therefore, they can play a prominent role in transmitting information about medicinal plants and methods of consumption, their properties, and introducing plants that need protection. to be in charge The results of this study showed that among the 14 medicinal plants sellers investigated in Semnan city, 57% of the sellers were male and in the age range of 30 to 40 years (43%). Most of them had a diploma (43%) and 57% had less than 5 years of experience in this profession. 43% of the sellers had the ancestral job of selling medicinal plants. A total of 70 plant species were introduced by the questionnaires, of which 36 plant species belonged to the Lamiaceae and Apiaceae families. Zireh is the most used plant. The people of Semnan city have mostly turned to medicinal plants sellers for the treatment of digestive problems. The aerial parts of the collected species, including leaves, flowers, seeds, and fruits are mostly used, and the most common recommendation of sellers for how to use medicinal plants is boiling.</p>
Article history Received: 28 May 2023 Revised: 23 August 2023 Accepted: 8 September 2023 Published: 17 October 2023	
Keywords: Ethnobotany Gastrointestinal disease Medicinal plants sellers Semnan province	

Cite this article: Amirahmadi, A., & Ghamari, F. (2023). Evaluation of the most commonly used medicinal plants purchased from the traditional markets of Semnan city, in order to identify plants that need protection. *Ethnobiology and Conservation*, 1(1), 44-55. <https://doi.org/10.22091/ethc.2023.9504.1001>

©The Author(s).

DOI: <https://doi.org/10.22091/ethc.2023.9504.1001>

Publisher: University of Qom

بررسی پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی خریداری‌شده از عطاری‌های شهر سمنان به منظور

شناسایی گیاهان نیازمند حفاظت

عاطفه امیراحمدی^۱ | فهیمه قمری^۲

^۱ نویسنده مسئول، استادیار، سیستماتیک گیاهی، گروه علوم گیاهی، دانشکده زیست‌شناسی، دانشگاه دامغان، دامغان، ایران. رایانامه: a.amirahmadi@du.ac.ir

^۲ دانشجوی دکتری، سیستماتیک گیاهی، گروه زیست‌شناسی، دانشکده علوم، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: fahimeghamari9797@gmail.com

چکیده	اطلاعات مقاله
<p>امروزه با توجه به علاقه روزافزون بشر به گیاهان دارویی اطلاعات در مورد این گیاهان رو به افزایش است. فروشندگان گیاهان دارویی افرادی هستند که به‌طور مستقیم با گیاهان دارویی و با افراد آگاه و ناآگاه در زمینه گیاهان دارویی در ارتباط هستند. بنابراین، آن‌ها می‌توانند نقش برجسته‌ای در انتقال اطلاعات مربوط به گیاهان دارویی و روش‌های مصرف، خواص آن‌ها و معرفی گیاهان نیازمند حفاظت بر عهده داشته باشند. نتایج این مطالعه نشان داد از میان ۱۴ عطاری مورد بررسی در شهر سمنان ۵۷٪ فروشندگان مرد و در بازه سنی ۳۰ الی ۴۰ سال (۴۳٪) بوده‌اند. اکثراً دیپلمه (۴۳٪) و ۵۷٪ کمتر از ۵ سال در این حرفه سابقه داشتند. شغل فروش گیاهان دارویی در ۴۳٪ فروشندگان به صورت اجدادی بوده است. در مجموع ۷۰ گونه گیاهی توسط پرسشنامه‌ها معرفی شدند که از این تعداد ۳۶ گونه گیاهی متعلق به خانواده‌های Lamiaceae و Apiaceae بودند. بیشترین گیاه مورد استفاده مردم زیره بوده است. مردم شهر سمنان بیشتر برای درمان ناراحتی‌های گوارشی به عطاری‌ها مراجعه کرده‌اند. قسمت‌های هوایی گونه‌های جمع‌آوری‌شده شامل برگ، گل، دانه و میوه بیشتر مورد استفاده قرار گرفته‌اند و رایج‌ترین توصیه فروشندگان برای نحوه استفاده از گیاهان دارویی، جوشانده می‌باشد.</p>	<p>نوع مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخچه دریافت: ۱۴۰۲/۰۳/۰۷ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۶/۰۱ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۱۷ انتشار: ۱۴۰۲/۰۷/۲۵</p> <p>کلیدواژه‌ها استان سمنان اتنوبوتانی بیماری‌های گوارشی عطاری‌ها</p>

استناد: امیراحمدی، عاطفه، و قمری، فهیمه (۱۴۰۲). بررسی پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی خریداری‌شده از عطاری‌های شهر سمنان به منظور شناسایی

گیاهان نیازمند حفاظت. *قوم‌زیست‌شناسی و حفاظت*، (۱)، ۴۴-۵۵. <https://doi.org/10.22091/ethc.2023.9504.1001>

مقدمه

شناخت و رده‌بندی گیاهان به پیدایش تمدن بشری برمی‌گردد. به طوری که بشر اولیه گیاهان را به دو گروه گیاهان مفید و مضر تقسیم‌بندی نمود. بنابراین از قرن‌ها پیش و از زمانی که انسان امروزی در عرصه زندگی خود را شناخته است، در حال مبارزه برای بقای خود است. از سوی دیگر، بشر به موازات تلاش برای به دست آوردن غذا و پوشاک به حفظ سلامت خود نیز اهمیت داده است. بنابراین، می‌توان گفت تفکر درباره تأمین سلامتی، پیدا کردن روش‌های زندگی سالم و از بین بردن ناراحتی‌های بدنی، که بعدها به علم طب معروف شد، از اولین تفکرات انسانی بوده است و تلاش انسان جهت سالم زیستن قدمتی به درازای خلقت انسان دارد (Sewell and Rafieian, 2014; Yuan et al., 2016). انسان‌های اولیه اطلاعات در مورد گیاهان را به روش آزمون و خطا به دست آورده‌اند و چون این اطلاعات بسیار کاربردی و ارزشمند بوده است سینه به سینه حفظ شده تا در اختیار انسان متمدن امروزی قرار گرفته است (Farzaneh et al., 2021). پزشکی سنتی دانش، مهارت‌ها و شیوه‌های مبتنی بر تئوری‌ها، اعتقادات و تجربیات بومی فرهنگ‌های مختلف است که برای حفظ سلامتی، پیشگیری، تشخیص، بهبود یا درمان بیماری‌های جسمی و روانی استفاده می‌شود. انواع گوناگون پزشکی سنتی وجود دارد که فلسفه و روش‌های عمل هر یک از آن‌ها تحت تأثیر شرایط عمومی، محیط و منطقه جغرافیایی است که برای اولین بار در آن تکامل یافته است، با این حال، فلسفه مشترک تمام این سیستم‌ها رویکردی جامع برای زندگی است که در آن به تعادل ذهن، بدن و محیط توجه شده و بر سلامتی و نه بر بیماری تأکید می‌شود. به طور کلی، تمرکز بیشتر روی وضعیت کلی فرد است و نه بر بیماری خاص یا بیماری که بیمار از آن رنج می‌برد و استفاده از گیاهان دارویی بخش اساسی در همه سیستم‌های پزشکی سنتی است (Abdullahi, 2011). کشور ایران با ۱۱ اقلیم آب و هوایی و بیش از ۸۰۰۰ گونه گیاهی، بستر مناسبی برای دستیابی به گونه‌های با ارزش دارویی و کمیاب می‌باشد (Ghahremaninejad and Nejad Falatoury, 2016). تنوع اقلیمی، تنوع گونه‌ای و ذخایر ژنتیکی از ویژگی‌های بارز سرزمین ایران بوده است. بهره‌گیری از گونه‌های مختلف گیاهی، استفاده از گیاهان دارویی و تأمین دارو از منشأ گیاه یکی از بخش‌های مهم در پزشکی ایرانی به شمار می‌آید (Jalili and Jamzad, 2020). در حال حاضر حدود ۲۵ درصد از داروهای منشأ گیاهی بوده و حدود ۱۲ درصد نیز از منابع میکروبی تهیه شده است (Zerabruk and Yirga, 2012). لازم به تأکید ویژه است که بین داروهای گیاهی و گیاهان دارویی تفاوت وجود دارد. داروهای گیاهی داروهایی هستند که از تغییر و تبدیل گیاهان خاصی به دارو طی فرایندهای ویژه ایجاد شده‌اند، در حالی که گیاه دارویی به گیاهانی گفته می‌شود که تمام آن یا اجزایی از آن به صورت تازه، خشک شده یا فرآوری شده جهت تشخیص، درمان، پیشگیری، کمک به اعمال فیزیولوژیکی و حفظ بهداشت بدن انسان به کار می‌رود (Ahad et al., 2021). گیاهانی به عنوان گیاه دارویی شناخته می‌شوند که ویژگی‌های زیر را داشته باشند: در پیکر این گیاهان مواد خاصی ساخته و ذخیره می‌شود به نام مواد فعال یا مؤثره که این مواد تأثیر فیزیولوژیکی بر پیکر موجود زنده بر جا می‌گذارند. این گیاهان برای مداوای برخی از بیماری‌ها استفاده می‌شوند. مواد فعال در یک سلسله فرآیندهای ویژه و پیچیده بیوشیمیایی، به مقدار بسیار کم ساخته می‌شوند و به متابولیت‌های ثانویه نیز معروف هستند. کاشت، داشت و برداشت گیاهان دارویی، صرفاً به خاطر استفاده از مواد مؤثره آن‌ها صورت می‌گیرد. ممکن است اندام خاصی چون ریشه، ساقه، برگ‌ها، گل و غیره حاوی مواد مؤثره مورد نظر باشد. از این رو، نمی‌توان تمام اندام‌های گیاه مربوطه را منبع ماده دارویی مورد نظر دانست. معمولاً از اندام‌های مورد نظر به صورت تازه استفاده نمی‌شود؛ یعنی اندام‌های مورد نظر باید تحت تأثیر عملیات خاصی چون: تمیز شدن، هوا خوردن، خشک شدن و غیره قرار گیرند و پس از آن با اهداف درمانی استفاده شوند. گیاهان دارویی حاوی مواد مؤثره، در مقایسه با عموم گیاهان مورد عمل در کشاورزی چون غلات و سبزی‌ها که به طور عام و روزمره مورد استفاده انسان هستند، در موارد خاصی قابل استفاده‌اند (Hussein and El-Anssary, 2019; Smith-Hall et al., 2012). شواهد استفاده از درمان گیاهی توسط انسان به ۶۰۰۰ سال پیش برمی‌گردد. اقوام ایرانی اولین اقوامی بودند که به خواص گیاهان دارویی پی بردند و به گیاه‌درمانی پرداختند. در حقیقت علم گیاه‌پزشکی از زمان پیدایش کشاورزی در ایران بنیان‌گذاری شد و از ایران به کشورهای دیگر مانند هند، چین، مصر و ... راه یافت (Rezaei, 2017).

وسعت و تنوع آب و هوایی در کشور ایران، منجر شده است تا این منطقه از لحاظ تعداد و تنوع گونه‌های ارزشمند دارویی در دنیا از جایگاه خاصی برخوردار باشد؛ به گونه‌ای که تا کنون صدها گونه گیاه دارویی با خواص بسیار مؤثر نظیر گیاهان دارویی و

گیاهان ادویه‌ای مانند فلفل سیاه، شاهدانه، زعفران، زیره، شیرین‌بیان، خشخاش، کرچک، کنجد و غیره را به دنیای امروز معرفی کرده‌اند (Hajrasouliha, 2018). در مورد اهمیت گیاهان دارویی در زندگی بشر می‌توان به برخی از گیاهان ویژه از جمله خرما، انجیر و زیتون در کتب آسمانی مسلمانان، قرآن اشاره نمود (Abedi et al., 2016). امروزه به دلیل هزینه‌های بالای خرید داروهای شیمیایی بسیاری از مردم فقیر در جوامع در حال توسعه و جهان سوم به‌طور ویژه از گیاهان دارویی و طب سنتی برای درمان بیماری‌های خود استفاده می‌کنند (Polat, 2019). همچنین در جوامع پیشرفته و کشورهای اروپایی به دلیل مشخص شدن عوارض داروهای شیمیایی و سازگاری بهتر داروهای گیاهان با بدن بسیاری از مردم تمایل به استفاده از گیاهان دارویی و داروهای گیاهی دارند (Astutik et al., 2019).

عطاری‌ها تنها مجوز فروش گیاهان دارویی سالم و بهداشتی و داروهای گیاهی بدون نیاز به نسخه پزشک را دارند. شایان ذکر است امروزه بیش از ۵۵ درصد داروهای گیاهی بدون نیاز به نسخه پزشک به فروش می‌رسند (Saadati et al., 2022). در طی سال‌های اخیر چندین مطالعه به بررسی فعالیت‌های عطاری‌ها و گیاهان عرضه شده در آن‌ها پرداخته است که از جمله آن‌ها می‌توان به مطالعه بررسی عرضه و مصرف گیاهان دارویی موجود در ۶۹ عطاری استان لرستان در سال ۱۳۸۷ اشاره کرد. نتایج این بررسی نشان داد ۳۳۶ گونه گیاهان دارویی در عطاری‌های استان به فروش می‌رسد. حدود ۹۵٪ گیاهان دارویی از خارج استان و ۵٪ از استان تهیه شده و در اختیار عطاری‌ها قرار می‌گیرند (Naderi et al., 2010). نتایج مطالعه روی ۵۰ عطاری از مناطق مختلف شهر تهران در سال ۱۳۸۷ نشان داد میانگین سنی عطاران ۴۰ سال و میانگین سابقه کاری آن‌ها ۱۶ سال بوده است. پرمصرف‌ترین گیاهان در فصول مختلف متفاوت بوده و در فصل بهار گل گاوزبان، در فصل تابستان خاکشیر در فصل پاییز آویشن و در فصل زمستان دارچین بوده است (Ashayeri et al., 2013). بررسی روی ۲۰ عطاری شهر سنندج در سال ۱۳۹۳ نشان داد که تنها ۳۵٪ افراد شاغل در عطاری دارای تحصیلات دانشگاهی بودند. پرفروش‌ترین گیاهان عبارت بودند از گل گاوزبان، زردچوبه، بابونه و دارچین. بیشتر مراجعات به منظور برطرف نمودن بیماری‌هایی مثل سرماخوردگی، سردرد، بیماری‌های گوارشی و قلبی بوده است. بیشتر گیاهان مورد استفاده از سنندج و یا استان کرمانشاه تأمین می‌شود (Fayazipour et al., 2016). نتایج مطالعه‌ای که به بررسی عرضه و مصرف گیاهان دارویی ۲۴۷ عطاری شیراز پرداخت، نشان داد میانگین سنی افراد شاغل در عطاری ۳۹ سال بوده است و میانگین سابقه کاری آن‌ها ۱۹ سال می‌باشد. حدود ۵۵٪ افراد دارای تحصیلات دانشگاهی بودند و تنها ۷٪ آن‌ها دارای تحصیلات مرتبط با گیاهان دارویی بودند. بابونه، گل گاوزبان و اسطوخودوس پرفروش‌ترین گیاهان دارویی بودند و عمده مسائلی که موجب مراجعه افراد به عطاری‌ها می‌شود عبارت‌اند از: مشکلات معده، سرماخوردگی، بیماری‌های اعصاب و غیره. بیشتر گیاهان مورد استفاده از داخل استان تأمین می‌شدند (Hosseini et al., 2017). همچنین مطالعه‌ای به بررسی وضعیت عطاری‌های شهرستان آذربایجان غربی پرداخت و با بررسی ۲۰ عطاری بیان کرد فروش برخی داروهای خطرناک توسط عطاری‌ها (۴/۷۸)، فروش نمونه‌های تقلبی در عطاری‌ها (۴/۵۷) و عدم بررسی داروهای دست‌ساز (۴/۳۱) رتبه‌های اول تا سوم مشکلات عطاری‌های شهرستان آذربایجان غربی بودند (Amerian et al., 2019). در جدیدترین مطالعه عطاری‌های شرق استان گلستان از لحاظ نوع عرضه و مصرف مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج نشان داد که ۵۶٪ از عطاری‌ها بین ۱۶ تا ۸۴ سال قدمت داشتند. میانگین سن افراد شاغل در عطاری بین ۲۴ تا ۵۴ سال بود. تقریباً ۳۱٪ افراد هیچ‌گونه تحصیلات مرتبط با گیاهان دارویی نداشتند. افراد مراجعه‌کننده به عطاری‌ها بیشتر دچار مشکلات دستگاه گوارشی و کبدی بودند. از میان گیاهان به فروش رسیده در عطاری‌ها ۲۱٪ گیاهان از داخل استان و بقیه از استان‌های مجاور تأمین می‌شدند (Saadati et al., 2022). بنابراین چون شاهد استفاده روزافزون مردم از گیاهان دارویی هستیم بررسی عطاری‌ها از نظر شناسایی نوع گیاهان مورد نیاز، سن افراد شاغل در عطاری میزان مهارت آن‌ها در شناسایی و کاربرد گیاهان دارویی ضروری به نظر می‌رسد. همچنین تاکنون مطالعه جامعی روی عطاری‌های شهرستان سمنان انجام نشده است. لذا این مطالعه به منظور بررسی جزئیات مربوط به عطاری‌های شهرستان سمنان انجام شد.

مواد و روش‌ها

در این مطالعه ابتدا لیست عطاری‌های دارای مجوز فعالیت از اداره اصناف شهرستان سمنان به دست آمد. سپس به‌طور تصادفی به ۵۰٪ عطاری‌ها مراجعه شد و با فروشندگان مصاحبه حضوری انجام شد. به منظور انجام مصاحبه پرسشنامه‌ای طراحی شد و در طی مصاحبه پرسشنامه توسط فروشندگان کامل شد (شکل ۱).

پرسش‌نامه مربوط به مصاحبه با افراد

نام و نام خانوادگی: جنسیت: میزان سن: میزان تحصیلات: سابقه کار در عطاری

۱. دلیل مراجعه کردن مردم به عطاری و کاربرد گیاه مصرفی چیست؟
۲. نام گیاهان مورد استفاده مردم چیست؟
۳. نحوه استفاده گیاه به چه صورت است؟
۴. طبع گیاه مورد استفاده چیست؟
۵. اندام مورد استفاده گیاهی کدام بخش است؟

شکل ۱. پرسشنامه مورد استفاده در مطالعه پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی در عطاری‌های شهر سمنان

نتایج

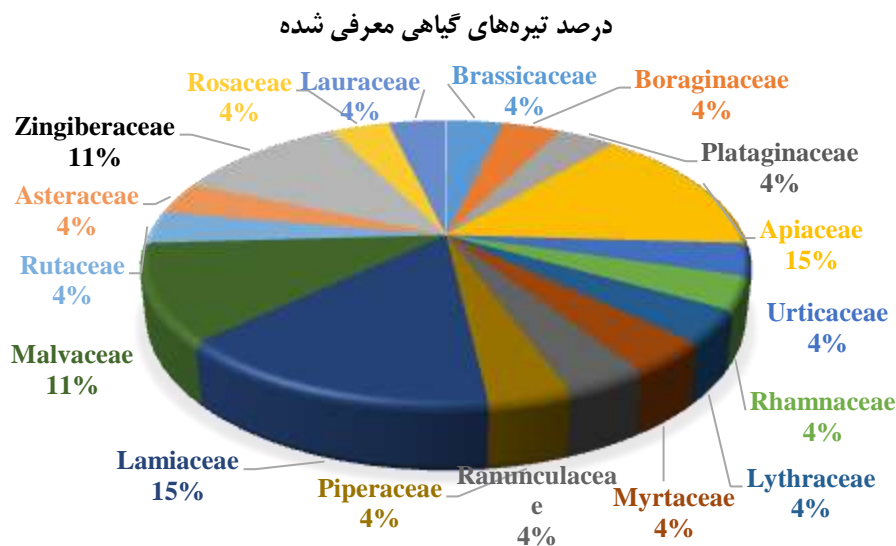
نتایج این مطالعه نشان داد از میان ۱۴ عطاری مورد بررسی ۵۷٪ فروشندگان مرد و ۴۳٪ زن بودند. گروه سنی که فروشندگان داشتند عبارت بود از ۳۶٪ بازه سنی ۲۰ الی ۳۰ سال، ۴۳٪ بازه سنی ۳۰ الی ۴۰ سال، ۲۱٪ بازه سنی ۴۰ الی ۵۰ سال. سطح تحصیلات فروشندگان گیاهی در شهرستان سمنان به این صورت بود که ۱۴٪ زیر دیپلم، ۴۳٪ دیپلم، ۱۴٪ کاردانی و ۲۹٪ تحصیلات کارشناسی داشتند. سابقه فعالیت ۵۷٪ فروشندگان کمتر از ۵ سال، ۲۹٪ بین ۵ تا ۱۰ سال و ۱۴٪ بین ۱۰ تا ۲۰ سال در این شغل سابقه فعالیت داشتند. ۳۶٪ از فروشندگان سابقه گذراندن دوره‌های آموزشی در این شغل داشتند. ۲۱٪ به‌طور تجربی این حرفه را یاد گرفته و انتخاب کردند. ۴۳٪ نیز چون شغل اجدادشان بوده این شغل را انتخاب کرده‌اند (جدول ۱).

جدول ۱. صفات مورد بررسی در فروشندگان گیاهان دارویی در عطاری‌های شهرستان سمنان

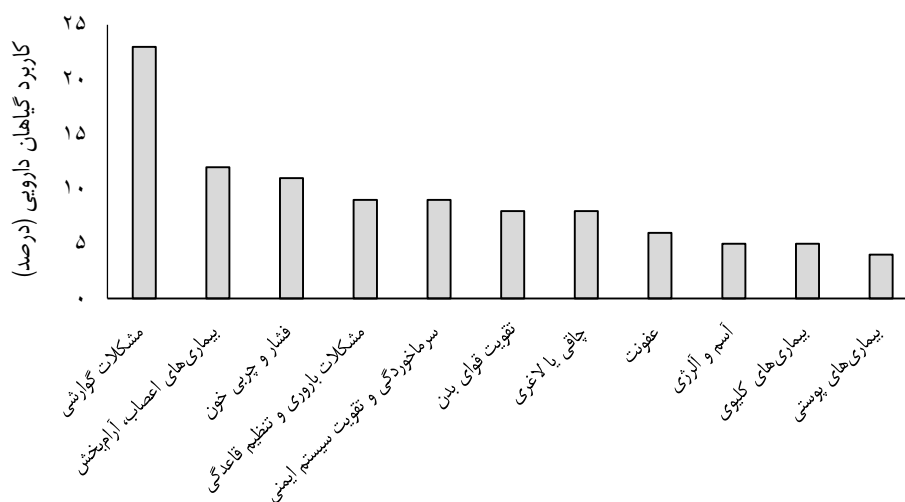
متغیرها		تعداد	درصد	درصد تجمعی
جنس	مرد	۸	۵۷	۵۷
	زن	۶	۴۳	۱۰۰
گروه سنی	۳۰-۲۰	۵	۳۶	۳۶
	۴۰-۳۰	۶	۴۳	۷۹
	۵۰-۴۰	۳	۲۱	۱۰۰
مدرک تحصیلی	زیر دیپلم	۲	۱۴	۱۴
	دیپلم	۶	۴۳	۵۷
	کاردانی	۲	۱۴	۷۱
	کارشناسی	۴	۲۹	۱۰۰
سابقه فعالیت	کمتر از ۵ سال	۸	۵۷	۵۷
	۱۰-۵	۴	۲۹	۸۶
	۲۰-۱۰	۲	۱۴	۱۰۰
نحوه آموزش شغلی	گذراندن دوره‌های آموزشی	۵	۳۶	۳۶
	تجربی	۳	۲۱	۵۷
	شغل اجدادی	۶	۴۳	۱۰۰

در مجموع ۷۰ گونه گیاهی توسط پرسشنامه‌ها معرفی شدند که از این تعداد ۳۶ گونه گیاهی متعلق به ۲۰ تیره و خانواده بودند. خانواده Lamiaceae و Apiaceae با ۸ گونه غنی‌ترین خانواده‌ها بودند. بعد از آن خانواده‌های Malvaceae و Zingiberaceae با ۶ گونه در درجه دوم فراوانی مصرف قرار داشتند. بقیه خانواده‌ها دارای تکرار برابر (۲) بودند (شکل ۲). خانواده‌های فوق‌الذکر از نظر خواص دارویی حائز اهمیت هستند. همچنین مردم بیشتر برای درمان ناراحتی‌های گوارشی، بیماری‌های عصبی، تقویت اعصاب و دریافت گیاهان آرام‌بخش به عطاری‌ها مراجعه می‌کردند (شکل ۳).

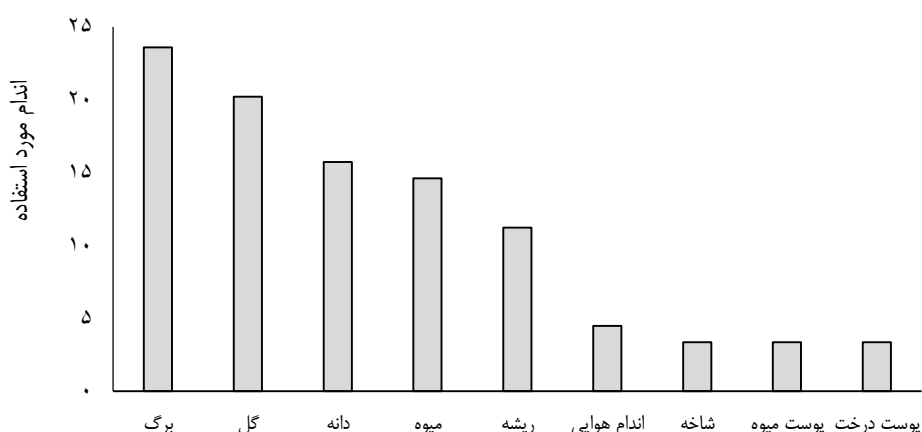
قسمت‌های هوایی گونه‌های جمع‌آوری شده شامل برگ، گل، دانه و میوه بیشتر در جوامع محلی منطقه مورد استفاده قرار می‌گیرد (شکل ۴). رایج‌ترین توصیه فروشندگان برای نحوه استفاده از گیاهان دارویی، جوشانده بود.

شکل ۲. تیره‌های گیاهی گیاهان خریداری شده از عطاری‌های شهرستان سمنان

شکل ۳. بیماری‌هایی که افراد جهت درمان آن‌ها به عطاری مراجعه می‌کنند

شکل ۴. اندام‌های مورد استفاده گیاهان دارویی در عطاری‌های استان سمنان

بحث

امروزه با توجه به علاقه روزافزون بشر به گیاهان دارویی اطلاعات در مورد این گیاهان رو به افزایش است. در ایران باستان افراد معتقد بودند همه گیاهان دارای خواص درمانی هستند. امروزه هم دولت ایران استفاده از گیاهان دارویی را برای درمان بیماری‌ها پذیرفته است (Rashidi et al., 2012). از آنجا که اطلاعات افراد در مورد گیاهان دارویی محدود به گیاهان خاصی می‌باشد بنابراین حفظ و نگهداری این اطلاعات با ارزش است. فروشندگان گیاهان دارویی افرادی هستند که به‌طور مستقیم هم با گیاهان دارویی و هم با افراد آگاه و ناآگاه در زمینه گیاهان دارویی در ارتباط هستند بنابراین، آن‌ها می‌توانند نقش برجسته‌ای در انتقال اطلاعات مربوط به گیاهان دارویی و روش‌های مصرف و خواص آن‌ها بر عهده داشته باشند. نتایج بررسی روی فروشندگان گیاهان دارویی در شهر سمنان نشان داد که فروشندگان در سمنان از لحاظ جنسیت (آقا/خانم) تقریباً با هم برابر هستند اما در دیگر مطالعات بین تعداد فروشندگان آقا و خانم اختلاف معنی‌داری به نفع آقایان وجود دارد. به عنوان مثال در شهرستان‌های آذربایجان غربی (۹۵٪ آقا)، شرق استان گلستان (۸۶٪ آقا)، شهر شیراز (۹۱٪ آقا)، استان لرستان (۹۰٪ آقا) می‌باشند (Amerian and Sore, 2019; Hosseini et al., 2017; Naderi et al., 2010; Saadati et al., 2022). بیشتر فروشندگان در گروه سنی ۳۰ تا ۴۰ سال قرار داشتند (۴۳٪)؛ بنابراین بیشترین گروه فروشندگان گیاهان دارویی در شهر سمنان را جوانان تشکیل می‌دهند. این نتایج در مطالعات شهرستان‌های آذربایجان غربی، شهر تهران، شهر سمنان و شهر شیراز نیز مشاهده شده و نشان‌دهنده وجود پتانسیل کافی جهت شرکت و یادگیری مفاهیم ارائه شده در کلاس‌های آموزشی می‌باشد (Hosseini et al., 2017). چراکه معمولاً توان آموزش‌پذیری افراد در سنین بالا کاهش می‌یابد (Ashayeri et al., 2013) و بسیار موجب خرسندی است که اغلب فروشندگان در شهر سمنان جوان و آموزش‌پذیر هستند. مطالعات گذشته نشان می‌دهد که مشخص شدن میانگین سنی فروشندگان گیاهان دارویی در شهرهای مختلف می‌تواند کمک بسیاری به پذیرش سیاست‌گذاری‌های کلان کشور نماید، زیرا رعایت نکات روانشناسی و جامعه‌شناسی سن مذکور قابلیت پذیرش این سیاست‌گذاری‌ها و آموزش‌ها را افزایش می‌دهد (Hosseini et al., 2017). فروشندگان گیاهان دارویی در شهر سمنان اکثراً فاقد تحصیلات دانشگاهی و دیپلمه بودند (۴۳٪). همچنین اکثر فروشندگان گیاهان دارویی در شهر تهران (۵۲٪) و استان لرستان (۴۲٪) دیپلمه بودند. در حالی که در مطالعه انجام شده در شرق استان گلستان (۶۵٪) تحصیلات دیپلم و بالاتر داشتند. فروشندگان گیاهان دارویی در شهر سمنان (۴۵٪) و شیراز (۴۵٪) تحصیلات متوسطه و دیپلم داشتند. نکته جالب توجه اینکه در مطالعه انجام شده روی فروشندگان گیاهان دارویی در شهرستان‌های آذربایجان نتایج نشان داده که افراد زیادی (۲۷٪) لیسانس داشتند. البته نوع تحصیلات ملاک مناسبی برای داشتن تخصص و مهارت در این شغل نمی‌باشد بلکه داشتن دانش کافی در رشته‌های مرتبط با گیاهان دارویی و گیاه‌شناسی مهارت‌هایی هستند که فروشندگان گیاهان دارویی به آنان نیاز دارند. بیشتر

فروشنندگان گیاهان دارویی در استان سمنان دارای سابقه ۲ تا ۵ ساله در این شغل هستند (۵۷٪). این نتیجه منطبق با مطالعه انجام شده در شهر سمنان بود که در آن میانگین سابقه کاری فروشنندگان گیاهان دارویی بین ۲ تا ۵ سال بود. در حالی که ۵۶٪ فروشنندگان گیاهان دارویی در شرق استان گلستان دارای بیش از ده سال سابقه در این شغل بودند و توزیع‌کنندگان گیاهان دارویی در استان لرستان به‌طور متوسط ۱۵ سال سابقه در این شغل داشتند. نتایج مطالعات نشان می‌دهد سابقه کاری طولانی‌تر در شغل فروشنده گیاهان دارویی می‌تواند بیان‌کننده رضایت شغلی این افراد باشد و نشان دهد که آن‌ها این شغل را به عنوان شغل اصلی برگزیده‌اند (Saadati et al., 2022). نتایج نشان داد که اکثر فروشنندگان گیاهان دارویی در شهر سمنان (۴۳٪) به خاطر داشتن سابقه اجدادی این شغل را انتخاب کرده‌اند. برخی نیز (۳۶٪) دوره‌های آموزشی مربوط به این حرفه را گذرانده بودند. نتایج مطالعه روی فروشنندگان گیاهان دارویی در تهران نشان داد که (۹۴٪) به‌طور تجربی این حرفه را آموخته‌اند. ۷۹٪ فروشنندگان در عطاری‌های شهر شیراز دوره‌های آموزشی را گذرانده‌اند. همچنین ۵۳٪ فروشنندگان گیاهان دارویی در استان لرستان آموزش تخصصی دیده‌اند. بر اساس مشاهدات، مردم بیشتر تمایل به مراجعه به عطاری‌هایی دارند که شغل اجدادی آن‌ها عطاری بوده است. نتایج مطالعات همچنین نشان داد عطاری‌ها با سابقه بالاتر، مراجعات بالاتری داشتند که نشان از اعتماد بالاتر مردم به آن‌هاست. نتایج مطالعات مختلف (Ashayeri et al., 2013; Hosseini et al., 2017; Saadati et al., 2022) نشان داد که نیازهای دارویی مردم در فصول مختلف سال متفاوت است به طوری که گیاهان با طبع گرم در فصول سرد و گیاهان با طبع سرد در فصول گرم سال مورد استقبال قرار می‌گیرند. همان‌طور که بیان شد پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی مورد تقاضا در عطاری‌های شهر سمنان، عبارت‌اند از زیره (*Carum carvi* L.)، نعنا (*Mentha spicata* L.)، آویشن (*Thymus kotschyanus* Boiss. & Hohen. و پنیرک (*Malva neglecta* Wallr.) (جدول ۲). همچنین پرمصرف‌ترین اندام‌های گیاهی به ترتیب برگ (۲۳/۶٪)، گل (۲۰/۲۲٪) و دانه (۱۵/۷۳٪) می‌باشند. رایج‌ترین نحوه استفاده گیاهان در شهر سمنان به صورت جوشانده می‌باشد و عمده بیماری‌هایی که افراد برای درمان آن به عطاری‌ها مراجعه می‌کنند عبارت‌اند از بیماری‌های گوارشی، بیماری‌های عصبی و تقویت اعصاب و فشارخون. این نتایج با نتایج گذشته بروی عطاری‌های شهر شیراز و عطاری‌های شرق استان گلستان سازگار می‌باشد (Hosseini et al., 2017; Saadati et al., 2022) و دلیل احتمالی آن سبک زندگی مردم و عدم تحرک کافی و گرایش به استفاده از غذاهای کنسروی و فوری (Fast food) می‌باشد؛ که بیماری‌های گوارشی را به همراه داشته و بنابراین نیاز افراد را به درمان بیماری‌های گوارشی افزایش داده است. همچنین استرس و تنش‌های زیادی که زندگی شهرنشینی به انسان‌ها تحمیل می‌کند عواملی هستند که افراد را دچار بیماری ضعف اعصاب (Neurasthenia) می‌نماید. محققان در بررسی ۵۰ عطاری از مناطق مختلف شهر تهران در سال ۱۳۸۷ دریافتند پرمصرف‌ترین گیاهان در فصول مختلف متفاوت بوده و در فصل بهار گل گاوزبان، سنبل‌الطیب و خاکشیر در فصل تابستان خاکشیر، کاسنی و شاه‌تره در فصل پاییز آویشن، پنیرک و گل ختمی و در فصل زمستان دارچین، زنجبیل و چهارگل بوده است (Ashayeri et al., 2013). مطالعه روی ۲۰ عطاری شهر سمنان در سال ۱۳۹۳ نشان داد پرفروش‌ترین گیاهان در سمنان گل گاوزبان، زردچوبه و بابونه و بیشتر مراجعات به منظور برطرف نمودن بیماری‌هایی مثل سرماخوردگی، سردرد، گوارشی و قلبی بوده است. فروشنندگان معتقد بودند به دلیل سردسیر بودن منطقه و شایع بودن بیماری سرماخوردگی بیشتر داروهای درخواستی جهت درمان سرماخوردگی و علائم آن بوده است (Fayazipour et al., 2016). نتایج مطالعه بروی عرضه مصرف گیاهان دارویی ۲۴۷ عطاری شیراز نشان داد در فصل بهار به ترتیب گیاهان گل گاوزبان، اسفرزه و آویشن، در فصل تابستان خاکشیر، بابونه و پرسیاوشان، در پاییز گیاهان اسطوخودوس، بابونه و جوشانده‌های خنک و در زمستان جوشانده‌های سرماخوردگی، آویشن و پرسیاوشان پرفروش‌ترین گیاهان دارویی می‌باشند. عمده مسائلی که موجب مراجعه افراد به عطاری‌ها در شیراز می‌شود عبارت‌اند از: مشکلات معده، سرماخوردگی، بیماری‌های اعصاب (Hosseini et al., 2017). در جدیدترین مطالعه که در آن عطاری‌های شرق استان گلستان از لحاظ نوع عرضه و مصرف مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج نشان داد بیشترین علت مراجعه بیماری‌های معده، کبد چرب و درد مفاصل است. که به نظر می‌رسد به دلیل وجود رطوبت بالا و سبک زندگی در مردم منطقه باشد. در مورد پرمصرف‌ترین گیاهان دارویی خریداری‌شده در هر فصل نتایج نشان داد که موارد خریداری شده در استان گلستان برای هر فصل تابع مزاج فصل است. به‌طوری‌که در فصل بهار به ترتیب گیاهان اسفرزه، گل گاوزبان، شاه‌تره در فصل تابستان تخم

شربت، خاکشیر، کاسنی در پاییز گیاهان دارچین، بابونه، پونه و در زمستان آویشن، میخک، زنجبیل می‌باشد (Saadati et al., 2022). همچنین محققان دریافتند، پرمصرف‌ترین گیاهان عرضه شده در عطاری‌های شهرستان‌های آذربایجان غربی به ترتیب آویشن، دارچین و نعنا می‌باشند (Amerian et al., 2019). به عنوان حسن ختام در مطالعه‌ای که روی عطاری‌های استان لرستان انجام شد نشان دادند بیشترین گیاهان مورد تقاضای مردم عبارت‌اند از گل محمدی، گلپوره و نعنا هستند (Naderi et al., 2010). البته ذکر یک نکته حائز اهمیت است که ممکن است یک ماده پرمصرف استفاده‌های غیردرمانی داشته باشد به عنوان مثال زیره، زردچوبه، دارچین، فلفل، زنجبیل، زعفران و غیره (ادویه) و یا تخم شربتی، خاکشیر، کلاب، عرق بهارنارنج، عرق بیدمشک (نوشیدنی شربت) و غیره.

نتیجه‌گیری

وجود فروشگاه‌های مختلف فرآورده‌های گیاهی در شهر سمنان که محل عرضه گیاهان دارویی و ادویه‌جات هستند نشان از توجه و علاقه مردم آن به گیاهان دارویی دارد. دانستن نوع گیاهان مورد استفاده مردم هر شهر یا استان به منظور برنامه‌ریزی جهت آموزش‌های لازم به منظور کاشت و یا خرید این گیاهان از شهرهای دیگر و یا حتی واردات آن در صورت لزوم و همچنین آموزش‌های لازم جهت نگهداری آن‌ها می‌تواند بسیار مفید و کاربردی باشد. به علاوه مطالعات تکمیلی جهت بررسی عوارض جانبی و یا دوزهای احتمالی سمیت گیاهان دارویی مورد استفاده و یا پرکاربرد در شهر سمنان پیشنهاد می‌شود. سطح دانش فروشندگان گیاهان دارویی شهر سمنان در مورد گونه‌های دارویی پایین است. بنابراین به منظور ارتقاء سطح دانش و توانایی فروشندگان گیاهان دارویی، برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی برای فروشندگان محصولات گیاهی ضروری به نظر می‌رسد. همچنین نظارت دقیق بر فعالیت این گروه از اصناف از طریق سازمان‌های ذی‌ربط پیشنهاد می‌شود. همچنین پیشنهاد می‌شود مطالعات مشابه در سایر شهرهای استان سمنان نیز انجام شود.

جدول ۲. نام و مشخصات گیاهان دارویی معرفی شده توسط فروشندگان گیاهان دارویی در عطاری‌های شهر سمنان

نام علمی گیاه	نام تیره	نام فارسی	اندام مورد استفاده	نحوه استفاده	خواص مصرفی	طبع	گیاهان بومی
<i>Descurainia sophia</i> (L.) Webb ex Prantl	Brassicaceae	خاکشیر ایرانی	دانه	خیساندن	درمان یبوست، جلوگیری از گرمزدگی، ضد عفونی کننده داخلی، اشتها آور، شادابی پوست، رفع تهوع و تب، درمان کبد چرب، ملین	سرد و تر	*
<i>Echium amoenum</i> Fisch. & C.A.Mey.	Boraginaceae	گل‌گاو زبان	گل	دم‌نوش	تقویت اعصاب، قاعده آور، درمان اضطراب، آرام‌بخش	گرم و خشک	*
<i>Plantago major</i> L.	Plantaginaceae	بارهنگ	دانه، برگ	خیساندن	ملین، تقویت معده، کمک به قطع خون‌ریزی، بهبود اسهال خونی، رفع کولیک	سرد و خشک	*
<i>Foeniculum vulgare</i> Mill.	Apiaceae	رازیانه	برگ	دم‌نوش	تنظیم قاعدگی، ضد نفخ، شیرافزا، درمان کیست رحم، تسکین آسم و برونشیت، تنظیم وزن بدن	گرم و خشک	-
<i>Urtica dioica</i> L.	Urticaceae	گزنه	برگ	دم‌نوش	درمان قندخون بالا	گرم و خشک	*
<i>Cuminum cyminum</i> L.	Apiaceae	زیره سبز	دانه	دم‌نوش، جویدن	ملین، کمک به لاغری، درمان نفخ معده، درمان یبوست، تقویت سیستم ایمنی بدن	گرم و خشک	*
<i>Ziziphus spina-christi</i> (L.) Wild.	Rhamnaceae	سدر	برگ	ضماد	درمان آگزما پوستی، تعدیل چربی پوست	سرد و خشک	*
<i>Lawsonia inermis</i> L.	Lythraceae	حنا	برگ	ضماد	رویش مجدد و تقویت مو	معتدل	-
<i>Myrtus communis</i> L.	Myrtaceae	مورد	برگ	ضماد	رفع شپش	سرد و خشک	*
<i>Nigella sativa</i> L.	Ranunculaceae	سیاه‌دانه	دانه	مخلوط با عسل، جویدن	تنظیم فشار خون، درمان سردی رحم، درمان کمردرد و پادرد، لاغری، درمان مشکلات سنگ کلیه	گرم	*
<i>Carum carvi</i> L.	Apiaceae	زیره سیاه	دانه	دم‌نوش، طعم‌دهنده	لاغری، چاشنی غذا، تقویت معده	گرم	*
<i>Piper nigrum</i> L.	Piperaceae	لفل سیاه	دانه	ادویه	تقویت قوای جنسی، اشتها آور	گرم	-
<i>Mentha spicata</i> L.	Lamiaceae	نعنا	برگ، ساقه	عرقیات	درمان دل‌پیچه، رفع نفخ معده	گرم	*
<i>Rachyspermum copticum</i> (L.) Link	Apiaceae	زنیان	دانه	کفلمه	تقویت معده	گرم	-
<i>Hibiscus sabdariffa</i> L.	Malvaceae	چای ترش	برگ	دم‌نوش	کاهش فشار و چربی خون، درمان لاغری	گرم	-
<i>Citrus aurantium</i> L.	Rutaceae	نارنج	گل	عرقیات	آرام‌بخش، درمان تپش قلب، خواب آور	معتدل و گرم	-

<i>Thymus kotschyanus</i> Boiss. & Hohen.	Lamiaceae	آویشن	برگ، ساقه، گل	دم‌نوش، ادویه	ضد عفونت، ضد سرفه، درمان زکام، برونشیت، گلودرد، آنفولانزا، درمان نفخ معده و ورم معده، ضد اسپاسم، مدر	گرم	*
<i>Mentha longifolia</i> (L.) L.	Lamiaceae	پونه	برگ، ساقه	دم‌نوش، ضماد	ضد عفونت	گرم	*
<i>Matricaria chamomilla</i> L.	Asteraceae	بابونه	گل	دم‌نوش	ضد التهاب	گرم	*
<i>Stachys lavandulifolia</i> Vahl.	Lamiaceae	چای کوهی	برگ	دم‌نوش	آرام‌بخش	گرم	*
<i>Zingiber officinale</i> Roscoe.	Zingiberaceae	زنجبیل	ریشه	جویدن، دم‌نوش	کاهش چربی خون، تقویت معده و درمان نفخ معده، درمان تهوع، رفع سردمزاجی، دفع سنگ مثانه، کاهش درد قاعدگی	گرم و خشک	-
<i>Cinnamomum zeylanicum</i> Blume	Lauraceae	دارچین	پوست درخت	دم‌نوش	کاهش قند خون، درمان عفونت‌های قارچی، کمک به لاغری، درمان کبد چرب	گرم و خشک	-
<i>Elettaria cardamomum</i> Maton.	Zingiberaceae	هل	میوه	دم‌نوش	ضد التهاب، طعم‌دهنده	گرم	-
<i>Curcuma longa</i> L.	Zingiberaceae	زردچوبه	ساقه	ادویه	غضروف سازی	گرم	-
<i>Rosa × damascena</i> Herrm.	Rosaceae	گل محمدی	گل	دم‌نوش	تقویت قلب، رفع استرس	معتدل	*
<i>Malva neglecta</i> Wallr.	Malvaceae	پنیرک	گل، برگ	دم‌نوش، عرقیجات	درمان عفونت، پاک‌سازی کبد، درمان زخم مثانه، تقویت روده، تقویت رحم بانوان	سرد و تر	*
<i>Althaea officinalis</i> L.	Malvaceae	ختمی	گل	دم‌نوش	بهبود بیماری‌های تنفسی، درمان یبوست، تعدیل چربی کف سر، درمان عفونت بانوان، دفع سنگ کلیه، بهبود مشکلات گوارشی	سرد و تر	*

منابع

- جلیلی، ع.، جم زاد، ز.، ۱۳۹۹. تنوع گیاهی ایران، ظرفیت‌ها و تهدیدها. طبیعت ایران، ۵(۳): ۳-۴.
- حاج رسولی‌ها، ش.، ۱۳۹۶. مروری بر درمان بیماری دیابت از دیدگاه طب سنتی، کنفرانس بین‌المللی علوم کشاورزی، گیاهان دارویی و طب سنتی، مشهد، دانشگاه پیام نور خراسان رضوی.
- حسینی، ز.، فیضی، ح.، مرادی، ر.، ۱۳۹۶. بررسی عرضه و مصرف گیاهان دارویی در عطاری‌های شهر شیراز. مجله طب سنتی اسلام و ایران، ۸(۱): ۱۲۳-۱۳۳.
- رشیدی، ش.، فرجی، ه.، جهانبین، د.، میرفردی، ا.، ۱۳۹۰. ارزیابی میزان آگاهی، اعتقاد و عملکرد مردم شهر یاسوج، نسبت به گیاهان دارویی. فصلنامه گیاهان دارویی، ۱۱(۴۱): ۱۷۷-۱۸۴.
- رضایی، آ.، ۱۳۹۶. بررسی جایگاه پزشکی سنتی ایران و تاریخچه آن در پژوهش‌های ایرانی گیاهان دارویی. مجله تاریخ پزشکی، ۹(۳۲): ۷۱-۸۴.
- سعادت، ر.، ستاریان، ع.، دانشور، ا.، امینی، ا.، نصرالهی، ف.، ۱۴۰۱. بررسی عرضه و مصرف گیاهان دارویی موجود در عطاری‌های شرق استان گلستان. تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران، ۳۸(۲ (پیاپی ۱۱۲)): ۳۳۲-۳۴۴.
- عامریان، م.، ملک حسینی، ا.، شهریان، س.، ۱۳۹۸. مطالعه‌ی وضعیت عطاری‌های شهرستان‌های آذربایجان غربی با تأکید بر مشکلات و چالش‌های پیش رو. تحقیقات نظام سلامت حکیم، ۲۲(۴): ۳۶۳-۳۷۰.
- عشایری، ن.، عباسیان، ع.، جانبخش، س.، شیبانی، س.، سوداگری، ف.، مینایی، ب.، ۱۳۹۱. شایع‌ترین گیاهان دارویی مورد خریداری از عطاری‌ها در شهر تهران در سال ۱۳۸۷. طب سنتی اسلام و ایران، ۳(۴ (پیاپی ۱۲)): ۴۷۷-۴۸۲.
- فرزانه، م.، امیراحمدی، ع.، پوزش، و.، سلیمی، ف.، ۱۴۰۰. بررسی تنوع فیتوشیمیایی و خواص آنتی‌اکسیدانی عصاره جمعیت‌های مختلف گیاه دارویی *Perovskia abrotanoides* Kar. در حوضه البرز شرقی. اکوفیتوشیمی گیاهان دارویی، ۹(۳): ۱۶-۲۸.
- فیاضی پور، د.، قربانی جاوید، م.، حسینی فرد، م.، ۱۳۹۵. مطالعه میدانی میزان مصرف گیاهان دارویی و تعیین سطح دانش و ویژگی‌های حرفه‌ای عرضه‌کنندگان این گیاهان در شهر سنندج. مجله طب سنتی اسلام و ایران، ۷(۳): ۳۳۹-۳۴۸.
- نادری، ف.، نژادسبزی، پ.، رسولیان، ب.، ۱۳۸۸. بررسی عرضه و مصرف گیاهان دارویی موجود در عطاری‌های استان لرستان در سال ۱۳۸۷. مجله علمی پژوهشی یافته، ۱۱(۵): ۵۷-۶۳.

References

- Abdullahi, A.A., 2011. Trends and challenges of traditional medicine in Africa. *African Journal of Traditional, Complementary and Alternative Medicines*, 8(5S).
- Abedi, M., Panahi, J., Sattarian, A. and Habibi, M., 2016. April. Ethnobotanical study of medicinal plants of Gheregh Ghoinik in Jargalan of North Khorasan province. In *The First National Conference of Aromatic and Medicinal Herbs, Gonbad Kavous University* (Vol. 20).
- Ahad, B., Shahri, W., Rasool, H., Reshi, Z.A., Rasool, S. and Hussain, T., 2021. Medicinal plants and herbal drugs: An overview. *Medicinal and Aromatic Plants: Healthcare and Industrial Applications*, pp.1-40.
- Amerian, M. and Sore, S., 2019. Studying the Spicery Situation in West Azerbaijan Cities with Emphasis on the Problems and Challenges Ahead. *Hakim Research Journal*, 22(4), pp.363-370. [in Persian]
- Ashayeri, N., Abbassian, A.R., Janbakhsh, S., Sheibani, S., Sodagari, F. and Minaie, M.B., 2013. The more prevalent medicinal herbs which have been purchased from herbal medicine stores in Tehran, 2008. *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*, 3(4), pp.477-482. [in Persian]

- Astutik, S., Pretzsch, J. and Ndzifon Kimengsi, J., 2019. Asian medicinal plants' production and utilization potentials: A review. *Sustainability*, 11(19), p.5483.
- Farzaneh, M., Amirahmadi, A., Poozesh, V. and Salimi, F., 2021. Study on Phytochemical diversity and antioxidant properties of extracts from different populations of *Perovskia abrotanoides* Kar. In Eastern Alborz. *Eco-phytochemical Journal of Medicinal Plants*, 9(3), pp.16-28. [in Persian]
- Fayazipour, D., Ghorbani Javid, M. and Hosseinifard, M.S., 2016. The field study in the use of medicinal plants and to determine knowledge level and professional features of herbal vendors in the Sanandaj city. *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*, 7(3), pp.339-348. [in Persian]
- Ghahremaninejad, F. and Nejad Falatoury, A., 2016. An update on the flora of Iran: Iranian angiosperm orders and families in accordance with APG IV. *Nova Biologica Reperta*, 3(1), pp.80-107.
- Hajrasouliha, Sh., 2018. The treatment of diabetes from the perspective of traditional medicine. *The International Conference on Agricultural Science Medicinal Plants and Traditional Medicine*, Mashhad. [in Persian]
- Hosseini, Z., Feizi, H. and Moradi, R., 2017. Assessing supply and demand of medicinal plants in Shiraz apothecaries. *Journal of Islamic and Iranian Traditional Medicine*, 8(1), pp.123-133. [in Persian]
- Hussein, R.A. and El-Anssary, A.A., 2019. Plants secondary metabolites: the key drivers of the pharmacological actions of medicinal plants. *Herbal Medicine*, 1(3).
- Jalili, A. and Jamzad, Z. 2020. 'Iran's plant diversity, capacities and threats', *Iran Nature*, 5(3), pp. 3-4. [in Persian]
- Naderi, F., Nejadsabzi, P. and Rasolian, B., 2010. Survey on supply and demand of medicinal plants in Lorestan province groceries. *Yafte Journal of Medical Sciences (YJMS)*, 11(5), pp.57-63. [in Persian]
- Polat, R., 2019. Ethnobotanical study on medicinal plants in Bingöl (City center) (Turkey). *Journal of Herbal Medicine*, 16, p.100211.
- Rashidi, S., Farajee, H., Jahanbin, D. and Mirfardi, A., 2012. Evaluation of knowledge, belief and operation of Yasouj people towards pharmaceutical plants. *Journal of Medicinal Plants*, 11(41), pp.177-184. [in Persian]
- Rezaei, A., 2017. A survey on the situation of traditional Iranian medicine and its history in Iranian herbal research. *Medical History Journal*, 9(32), pp.71-84. [in Persian]
- Saadati, R., Sattarian, A., Daneshvar, A., Amini, E. and Nasrollahi, F., 2022. Study on supply and consumption of medicinal plants in perfumeries of Eastern Golestan province. *Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants Research*, 38(2), pp.332-344. [in Persian]
- Sewell, R.D. and Rafieian-Kopaei, M., 2014. The history and ups and downs of herbal medicine usage. *Journal of Herbmed Pharmacology*, 3(1), pp.1-3.
- Smith-Hall, C., Larsen, H.O. and Pouliot, M., 2012. People, plants and health: a conceptual framework for assessing changes in medicinal plant consumption. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, 8, pp.1-11.
- Yuan, H., Ma, Q., Ye, L. and Piao, G., 2016. The traditional medicine and modern medicine from natural products. *Molecules*, 21(5), p.559.
- Zerabruk, S. and Yirga, G., 2012. Traditional knowledge of medicinal plants in Gindeberet district, Western Ethiopia. *South African Journal of Botany*, 78, pp.165-169.